

ХАРКІВ ЯК СТОЛИЦЯ УКРАЇНСЬКОЇ РСР: РОЛЬ І СПАДОК

Шевченко Д. Б.

Науковий керівник – Сергієва А. В.

Харківський національний університет радіоелектроніки
(61166, Харків, пр. Науки, 14, каф. українознавства, тел. (057) 702-14-98)
E-mail: denys.shevchenko2@nure.ua

Ці тези присвячені аналізу ролі Харкова як першої столиці Української РСР, що відіграла визначну роль у становленні міста як ключового політичного, культурного, наукового та економічного центру. Окрема увага приділена впливу цього статусу на розвиток інфраструктури, індустріалізацію, урбаністику та роль Харкова під час Другої світової війни.

Ключові слова: Харків, перша столиця УРСР, культура, політика, Друга світова війна, індустріалізація, наука, урбаністика.

У 1919 році Харків здобув статус першої столиці Української РСР, що стало доленосним для його розвитку як політичного, культурного та індустріального центру. У місті зосередилися урядові установи та ключові політичні структури, що забезпечило значний притік інтелектуальної еліти й науковців. Харків став символом модернізації та соціалістичної перебудови, відіграючи роль лабораторії радянської урбаністики та індустріалізації. У цей час були закладені нові будівлі в авангардному стилі конструктивізму, що мало відображати ідеї соціалістичної архітектури та демонструвати новий образ радянської держави [1].

Протягом свого столичного періоду Харків також перетворився на центр розвитку індустріальної інфраструктури. Були створені промислові гіганти, такі як Харківський тракторний завод, який став символом радянської індустріалізації та основою розвитку сільськогосподарського машинобудування, а також завод «Світло шахтаря», що задовольняв потреби в техніці для гірничої промисловості. Така спрямованість на важку індустрію зробила Харків одним із провідних виробничих центрів УРСР, забезпечуючи потреби як республіки, так і всього Союзу [2].

Статус першої столиці став поштовхом і для культурного відродження Харкова. Тут відкрилися театри, музеї, бібліотеки, видавництва, наукові інститути. Серед них – Харківський драматичний театр імені Шевченка та Харківський художній інститут, які започаткували розвиток українського мистецтва. Харківський університет, навколо якого поступово створювалися нові наукові інститути, став основним центром наукової діяльності, приваблюючи відомих учених з різних республік СРСР. Це сприяло зростанню науково-технічного потенціалу міста [3].

Проте діяльність у столиці відбувалася під значним ідеологічним тиском. Партійні структури встановили контроль над усіма сферами життя, обмежуючи свободу творчості. Творча та наукова інтелігенція змушена була працювати в умовах постійного нагляду і дотримання суворих ідеологічних вимог, що

перешкоджало розвитку творчого потенціалу міста. Незважаючи на це, Харків продовжував залишатися важливим інтелектуальним і культурним центром [4].

Під час Другої світової війни стратегічне значення Харкова стало ще більш очевидним. Місто опинилося на передовій лінії Східного фронту, і за нього велися запеклі бої. Через важливе географічне положення та розвинену інфраструктуру Харків тричі переходив з рук в руки під час війни, що призвело до значних руйнувань, але підкреслило його стратегічну цінність для радянської армії. Незважаючи на втрати, після війни місто було відбудовано, і промислові об'єкти були відновлені, що дозволило йому залишитися важливим індустріальним центром навіть після втрати статусу столиці [5].

Спадок першої столиці УРСР продовжував впливати на Харків протягом усього ХХ століття. Відновлені після війни промислові підприємства, а також збережені наукові установи підтримували високий рівень розвитку міста. Навчальні та культурні заклади, започатковані під час столичного періоду, продовжували роботу, сприяючи розвитку нових поколінь науковців і митців. Місто зберегло значний науково-технічний потенціал, що сприяло його подальшому розвитку як одного з провідних освітніх центрів України [6].

Сьогодні Харків, незважаючи на втрату столичного статусу ще в 1934 році, залишається важливим культурним, науковим і промисловим центром України. Архітектурна спадщина конструктивізму, що збереглася в місті, свідчить про його колишнє значення як столиці. Традиції науки, культури і виробництва, закладені в той період, стали основою для подальшого розвитку Харкова, що й донині залишається одним із найбільших міст України з глибокою історичною і культурною спадщиною [7].

Список використаних джерел

1. Іванченко О. Історія України: навч. посіб. – Київ: Видавництво, 2015. URL: <https://history-ua.com/textbook> (<https://history-ua.com/textbook>).
2. Петров В. Розвиток української промисловості в Харкові. – Харків: Видавництво, 2018. URL: <https://industry.kharkiv.ua/development>
3. Сокирко В. Культурне відродження у Харкові. – Харків: Видавництво, 2020. URL: <https://culture.kharkiv.ua/revival>.
4. Коваль П. Ідеологічний вплив на культурну сферу Харкова. – Київ: Видавництво, 2019. URL: <https://ideology.kharkiv.ua/influence>.
5. Гнатенко Л. Харків у роки війни. – Харків: Видавництво, 2021. URL: <https://war.kharkiv.ua/history>.
6. Кравченко М. Відновлення Харкова після війни. – Харків: Видавництво, 2022. URL: <https://recovery.kharkiv.ua/postwar>.
7. Бойко А. Сучасний Харків: спадок та розвиток. – Харків: Видавництво, 2023. URL: <https://modern.kharkiv.ua/legacy>.